

Bulgar Ressamı
Vladimir Dimitrov Maystora'nın Resimlerinde
Osmanlı İstanbulu

Lyubomir Mikov

Bulgaristan Bilimler Akademisi

1882-1960 yılları arasında yaşamış ve üstün seviyesi ve orijinalliği ile Maystora yani Başusta lakabını kendine kazandırıp Bulgaristan'ın en meşhur ressamı olan Vladimir Dimitrov, 1926 yılında hala tipik Osmanlı görünüşüne sahip olan İstanbul'da altı ay geçirerek bugün çok az bilinen ancak hem sanat tarihi hem o geçiş dönemi hakkında görsel bilgi kaynağı olan çok değerli resimler çizmiştir.

Maystora, İstanbul serisi niteliğinde olan bu resimleri 1926 yılı Nisan-Ekim ayları arasında çizmiştir. Ressamın İstanbul'daki giderleri Amerikan senatörü ve diplomatı John Oliver Crane'in oğlu Charles Richard Crane tarafından karşılanmıştır. 1926 yılında Amerikan Kız Koleji'ne müdür olarak atanan Charles Richard Crane sanatsever bir kişi olarak değerli tablo koleksiyonuna sahip olup 1923 yılının Mart ayında 150 dolar aylık karşılığında New York'ta yaşayıp şehirden görüntüler çizmek için Maystora ile kontrat imzalamıştır. Maystora hemen New York'a gitmişse de iki üç ay kalıp şehirde çizilmeye değer bir şey bulamayınca hayal kırıklığına uğramış ve hiç bir resim çizmeden baharın sonuna doğru Bulgaristan'a dönmüştür.

Ancak Crane, Maystora ile kontratından vazgeçmemiş ve ressamı 1926 yılında İstanbul'a, 1927 yılında ise Sicilya Siraküza'ya göndermiştir. Bunun üzerine Maystora İstanbul'a ve ardından Siraküza'ya gitmiş, 1928 yılının Haziran ayında Crane ile olan kontratına son vererek Sofya'ya dönüp hayatın sonuna kadar (29 Eylül 1960) burada kalmıştır.

Maystora, New York'tan farklı olarak İstanbul'da geçirdiği altı ay içinde şehirden bir hayli etkilenip oldukça çok sayıda resim çizmiştir. Bu süre içinde arkadaşları olan Bulgar şair, yazar, ressam ve eleştirmenlere yazdığı mektuplarında daha çok o geçiş döneminde yaşanan köklü reformları anlatan Maystora, yaptığı çizimlerden ayrıntılı olarak bahsetmemektedir.

Aslında Osmanlı İstanbulu'na has şehir sahneleri ve insan tipleri arayan Maystora, kendisi şahit olduğu Avrupalılaştırma adına yapılan değişimlerden pek hoşnut değildi. Örneğin ressam, ünlü Bulgar şairi Nikolay Liliev'e 9 Haziran 1926 tarihinde kaleme aldığı mektubunda şunları paylaşmıştır:

Burada her şey Avrupalılaştırılmış ve orijinal hiçbir şey yok. Şu ana kadar Asya'yı andıran sadece üç kişiye rastladım. Hocalar bile başlarına kasket takmış vaziyette minarelerden ezan okuyorlar. Ferece-
li sadece birkaç yaşlı kadın kalmışken fesli hoca çok nadir görünür. Şehrin bu dış görünüşüne rağmen burası sanat için malzemeye dolu bir labirenttir.

Maystora, sözünü ettiği İstanbul labirentine dalıp şehrin camilerini, çarşılarını, mezarlıklarını, iskelelerini dolaşıp Boğaz'dan, eski evlerden, uzun gövdeli minarelerden ve sokaklarda dolaşanlardan bir hayli etkilenmiş ve gördüklerini resimlemiştir.

1927 yılının Şubat ayında Sicilya'dan Sofya'ya dönen ressam İstanbul ve Siraküza'da çizdiği çizimlerden hareketle iki ay içinde 80 civarında resim çizmiş olup bu resimleri Mayıs'ın başında Prag'da Charles Crane'e takdim etmiştir.

Ancak Maystora, resimleri hamisine vermeden arkadaşlarının yoğun isteği üzerine Sofya'daki kirada kaldığı evinde bir sergi kurmuştur. Sergi, gayriresmi ve kısa süreli olduğu halde büyük ilgi görmüş ve sanatseverlerin beğenisini kazanmıştır.

Çoğu suluboya ve grafik resim içeren Maystora'nın İstanbul serisinde birkaç tane yağlıboya tablo da yer almaktadır. Bu resimlerde ressamın olağanüstü yeteneğinin o zamana kadar göstermediği tarafları ortaya çıkıp, kullanmış olduğu tarz her bakımdan yenilikçi olarak nitelendirilebilir.

İstanbul serisinde yer alan suluboya resimler oldukça etkiliyedir. Maystora'nın elinden çıkan bu resimlerde yepyeni bir suluboya tekniği kullanılıp silüete önem verilmiştir. Ressam, ön planda resimlenen insan figürü, mimari eser veya değişik objeler gibi şekillerin silüetini vurgulamak için açık renkler, arka plandaki fon için ise sönük renkler kullanıp ön ve arka planların arasında adeta bir kontrast oluşturmuştur. Bu şekilde vurgulanan şekillerin çiziminde ise herhangi detayların çiziminden kaçınılmıştır. Sonuç olarak bu resimlerde detaydan fazla silüet önem kazanmıştır.

Ön plan için kullanılan açık renkler ve koyu boyalar şekillerin enerjisini ve etkileyici gücünü artmaktadır. Bu teknik Maystora'ya has bir tarz olup resimlerine özellik ve ayrıcalık kazandırmıştır. Ressamın İstanbul serisinde yer alan suluboya resimleri anlatımsal bir güce ve mistik bir intibaya sahiptirler. Bunu mezarlıklarda yaşlı kadınlar, camilerde namaz kılanlar figürlerinde ve camilerin iç mekanlarının, kubbelerinin ve minarelerinin silüetlerinde görebiliriz.

Bu seride yer alan grafik tekniği ile ve kurşun kalemle çizilen resimlerde kullanılan tarzda da Maystora'ya has bir özellik söz konusudur. Ressam bu resimlerinde o zamana kadar hayatında hiç kullanmadığı deney olarak nitelebileceğimiz bir teknik kullanarak etkileyici bir şekilde mükemmellik seviyesine ulaşmış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Maystora bu deney tekniğinde değişik kalınlıkta ve aralıklarla çizilen yatay ve dikey çizgiler kullanmıştır. Bu şekilde suluboya resimlerinde de olduğu gibi detaya girmeden ön planda olan şekillerin silüeti vurgulanmıştır.

Maystora'nın İstanbul serisinde yer alan az sayıda yağlıboya tablolarında müzeler, Aya Sofya Camii görüntüleri ve Boğaziçi manzaraları çizilmiş olup suluboya resimlerinde kullanan tarz bunlarda da aynı başarı ile kullanılmıştır.

1926 yılında Osmanlı mirasının izlerini hala koruyan ancak hızla Avrupalılaşılan İstanbul'u görme ve dolaşmak şansına sahip olan Bulgar ressamı Maystora yeniliklerden çok İstanbul'un Oryantal havasından etkilenmiş ve resimlerinde eski evleri ve mezarlıkları, camileri, minareleri, çeşmeleri, çarşıları, iskeleleri değişik ve yenilikçi bir teknikle çizmeyi tercih etmiştir. Bu şekilde bugün Amerika'da saklanan Maystora'nın İstanbul serisi resimlerinde aslında 1926 yılında bizzat gözettiği değişen İstanbul'u değil o eski Osmanlı İstanbul'u çizerek nesillere aktarmıştır.

Ekler

Ek 1: Vladimir Dimitrov Maystora'nın ünlü Bulgar şairi Nikolay Liliev'e yazdığı 9 Haziran 1926 tarihli mektup:¹

Sevgili Nikolay,

Henüz seni sevindirecek bir haberim yok. Yakında ufak-tefek şeyler çizmeye başladım, ama umarım ki sonuçta bunlardan birşey ortaya çıkar. Öte yandan, Amerika planlarına elveda. Burada herşey Avrupalılaştırılmış ve orijinal hiç bir şey yok. Şu ana kadar Asya'yı andıran sadece üç kişiye rastladım. Hocalar bile başlarına kasket takmış vaziyette minarelerden ezan okuyorlar. Fereceli sadece bir kaç yaşlı kadın kalmışken fesli hoca çok nadir görünür. Şehrin bu dış görünüşüne rağmen burası sanat için malzemeyle dolu bir labirenttir.

Herkesine selam.

Ek 2. Asen Vasiliev'in Vladimir Dimitrov Maystora hakkındaki anıları:²

Maystora Çarlar kenti İstanbul'dan müthiş eserler getirdi. Bunlar -orijinal içeriği ve işlenen temalar bir yana- akılalmaz renk uyumluluğunda birçok suluboya eser, sanatsal bakımdan yine çok değerli yağlıboya eser ve birçok kurşun kalemle çizilmiş eserd. Maystora orada gece-gündüz çok çalışmış. Bu eserler Sofya'nın kültür hayatı için çarpıcı bir olaydı. Maystora bunları sergilemeyi değil, sözleşmeleri doğrultusunda doğrudan Amerikalı'ya göndermeyi düşünüyordu. Ancak ilgi o kadar büyüktü ki ressam bu eserlerini görmek isteyenleri geri çevirmekte zorluk çekiyordu. Bu gibi insanlar onun kirada oturduğu Slivnitsa bulvarındaki evine her gün akın ediyorlardı. Halbuki o üstlendiği ödeve sadık kaldı ve İstanbul eserlerinin hiç birini kendine bırakmak istemedi. Halbuki bu kararından

.....

1 Владимир Димитров Майстора, *Разговори, писма, спомени. Съставители: Ас. Василиев, В. Стоилов, Г. Ст. Димитров, А. Н. Ангелов, В. Ангелова* (София, 1972), s. 120.

2 *Аynı eser*, s. 29-30.

hayat boyunca pışmanlık duyardı. Konuya ilişkin bir sohbetimizde söz konusu eserlerden birini bir tarafa ayırıp saklamayı düşündüğümü itiraf etmek zorunda kaldığımda o çok duygulandı ve sertçe tepki gösterip “Keşke bunu yapmış olsaydın. Ancak ben bunu nasıl çekerdim bilmiyorum” dedi. Saklamayı düşündüğüm suluboya eser benzersiz ve sönük kadife tonlarla çizilmiş alçak çatılı binaları olan İstanbul’un eski semtlerinden bir daracık sokağının tasviri idi. Bu harika renk uyumluluğunun alacakaranlığında kutsal kitaplardaki tipleri andıran eski kalın kitaplar üzerine eğmiş ve içindeki metinler hakkında derin düşüncelere dalmış yaşlı Türklere ait figürler seziliyordu. Bu daracık sokakta sahaf dükkânları bulunuyormuş. Ancak başını düşünceli olarak eğmiş ve kollarını sırtın arkasında kavuşturmuş vaziyette bu dükkânların arasında ağır ağır yürüyen yaşlı bir Türk adamın arkadan çizilmiş figürü çok harika idi. Kendisi de bu başarılı çizimden uygulanan Maystora, “Bu düşünceli haliyle evrene dalır gibidir – düşünebilmek insanın en büyük yeteneğidir” dedi. Çatıların üstünde gök ve ışıklandırılmış bir minareden bir kısım gözüküyordu. Söz konusu suluboya eseri ilk gördüğümde tüylerim diken diken oldu – bu eser hayatımda beni bayıltan tek eserdir.

Ek 3. Vasil Stoilov’un Vladimir Dimitrov Maystora hakkındaki anıları³:

1927 yılının bir soğuk sonbahar sabahında Maystora’nın yanına gittim. Kirada oturduğu ev Sliwnitsa bulvarı no. 263’te bulunuyordu. Ev sahibi iyi bir ruh halinde tavanı alçak ve mobilyaları eski bir odaya beni aldı. Ortam sefil durumda idi: geniş bir karyola, birkaç sade ahşap iskemle, beyaz örtülü masa, pencerelerde eski örme perdeler...

Maystora eğip karyolanın altından itinayla sarılmış klasörler çıkardı ve karyolanın üstüne koydu, sonra karyolanın başına kalınca bir karton dayadı ve eserleri birer birer çıkarmaya başladı. Eserlerin ebatları pek büyük değildi...

Deniz, kayıklar, arka planda ise minareler. Muhteşem gri, sarı ve mavi suluboya tonlarında sade şekillerden oluşan garip ve masalsi bir dünya. Derinlerde Boğaz görüntüsü. Nem, rutubetli ortam. Uzun

.....

3 Aynı eser, s. 63-65.

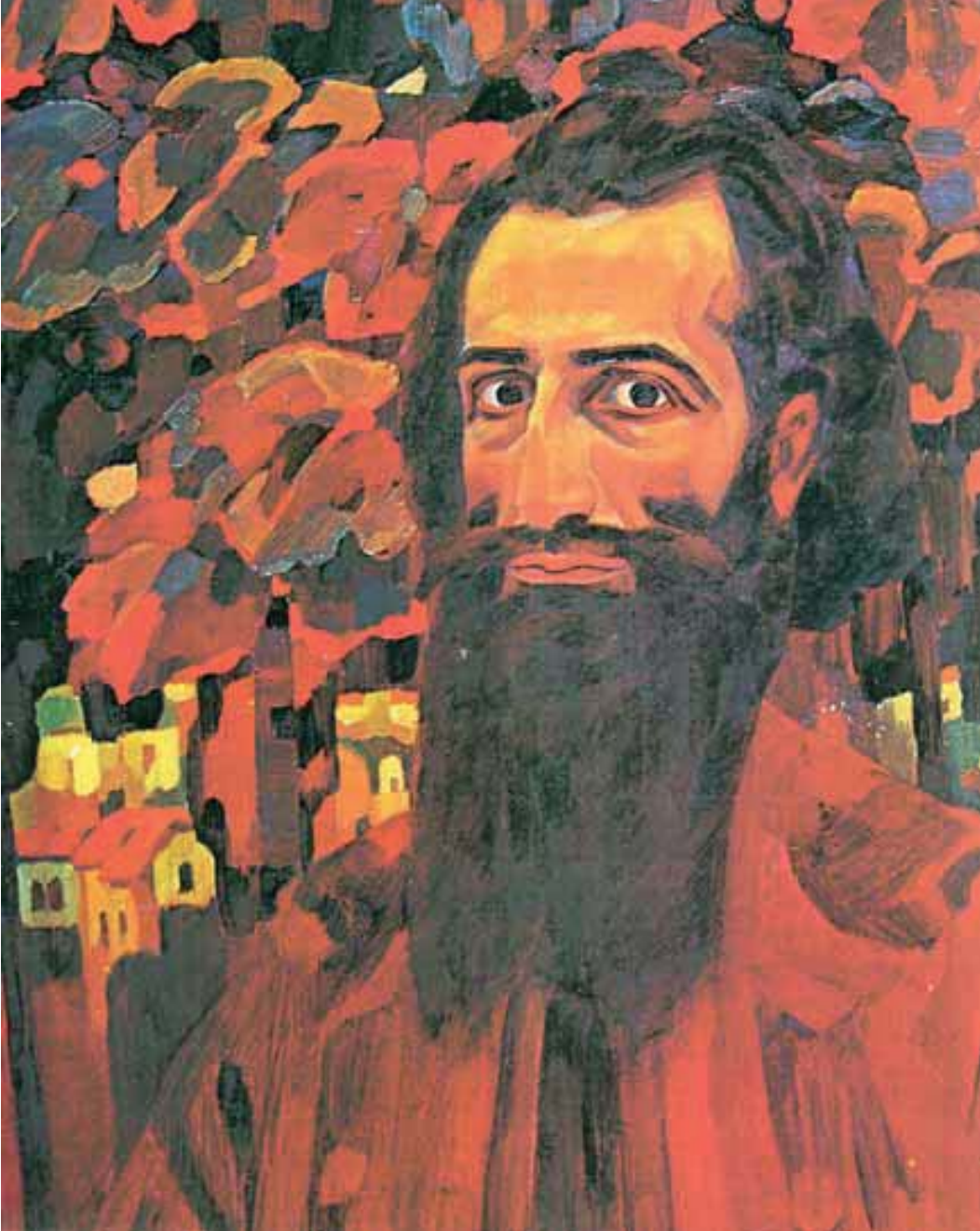
gövdeli ve sivri külâhlı minareler bulutsuz göklere doğru uzanıyorlardı. Rengarenk kayıklar olağanüstü karmaşık bir biçimde suyun üzerinde kayıyorlardı. Eserlere büyük hayretle baktım: bunlar ne etüt, ne de gerçeğin kopyalanmış şekilleri idi. Hayret dolu bakışlar içinde önümde benim şu ana kadar tanımadığım bir dünya ortaya çıkıp, beni etkiliyor, duygulandırıyor ve düşündürüyordu. Maystora basitçe, içtenlikle ve uysal bir biçimde izah ediyordu. Bazan yaşadıklarını anlatıyor, bazansa ya elde ettiği güzel renk tonundan duygulanıyor ya da akıllı laflar söylüyordu. Boğaz serisini teşkil eden eserlerin kompozisyon çeşitliliği değil, ilk defa gördüğüm renk derinliği bakımından çeşitliliği söz konusu idi. Benim için bu suluboya tekniği tamamen bilinmeyen ve yepyeni bir teknikti ki böyle bir ustalık ve başarı Maystora'ya zaten yakaşırdı.

Sonra başka bir klasör açtı. İçinden alacalı güvercin gibi İstanbul'un kapalıçarşıları, rengarenk halıları, kadınları, hayrete düşeren objeler uçuverdiler – ve her şeyden önce hiçbir paletin içermediği muhteşem renkler... Burada suluboya beklenmedik bir güç kazanmıştı: boyalar daha koyu olarak sıkı sıkı konulmuş olup bol su ile birbirine bitişik haline getirilmişti. Ve bu renk panosunda her şey Oryantal müziğini, Bayram davul seslerini, sünnetlerde çalınan melodileri andırıyordu. Kahverengi, kırmızı ve sarı ya da yeşil, mavi ve mor, toprağa ait ve heyecan verici renklerde Oryantal ortamın tüm fügü sezilmekteydi.

Mezarlıklar, kuru ve kemikli ellerini göklere doğru uzamış halinde dua okuyan hocalar ki sanki Hz. Muhammed'in yedinci göğü açıp oradan şerbet ile baklavanın düşmesini bekliyorlar... Pembe, mor, kırmızı renklerinin abenkliliğiyle tasvir edilen uzun boylu mezar taşlarının etrafında dolaşan alacalı sarıklı hocalar, bir türlü teselli bulamayan ve büyük acılar içinde ağlayan kadınlar birhayli etkileyici olup beni alıp başka dünyalara götürüverdiler.

Renklerin bu akılalmaz oyunun yangın ateşinden gözlerim kör oldu... Sanki görmez oldum, sessiz sedasız kaldım ve heyecanın dibine kadar daldım ki hafızalarımda sadece şekillerin ve renklerin ani etkisi kaldı. Şimdi ise otuz küsur yıldan sonra bunları o kadar net görüyorum ki sanki bunları dün görmüşümdür. Maalesef bu harika suluboya serisi bizde kalmamış ve sadece onunla ilgili hatıralar ustalığın gücüne karşı duyulan o garip saygıyı canlandırıyorlar.

Resimler⁴

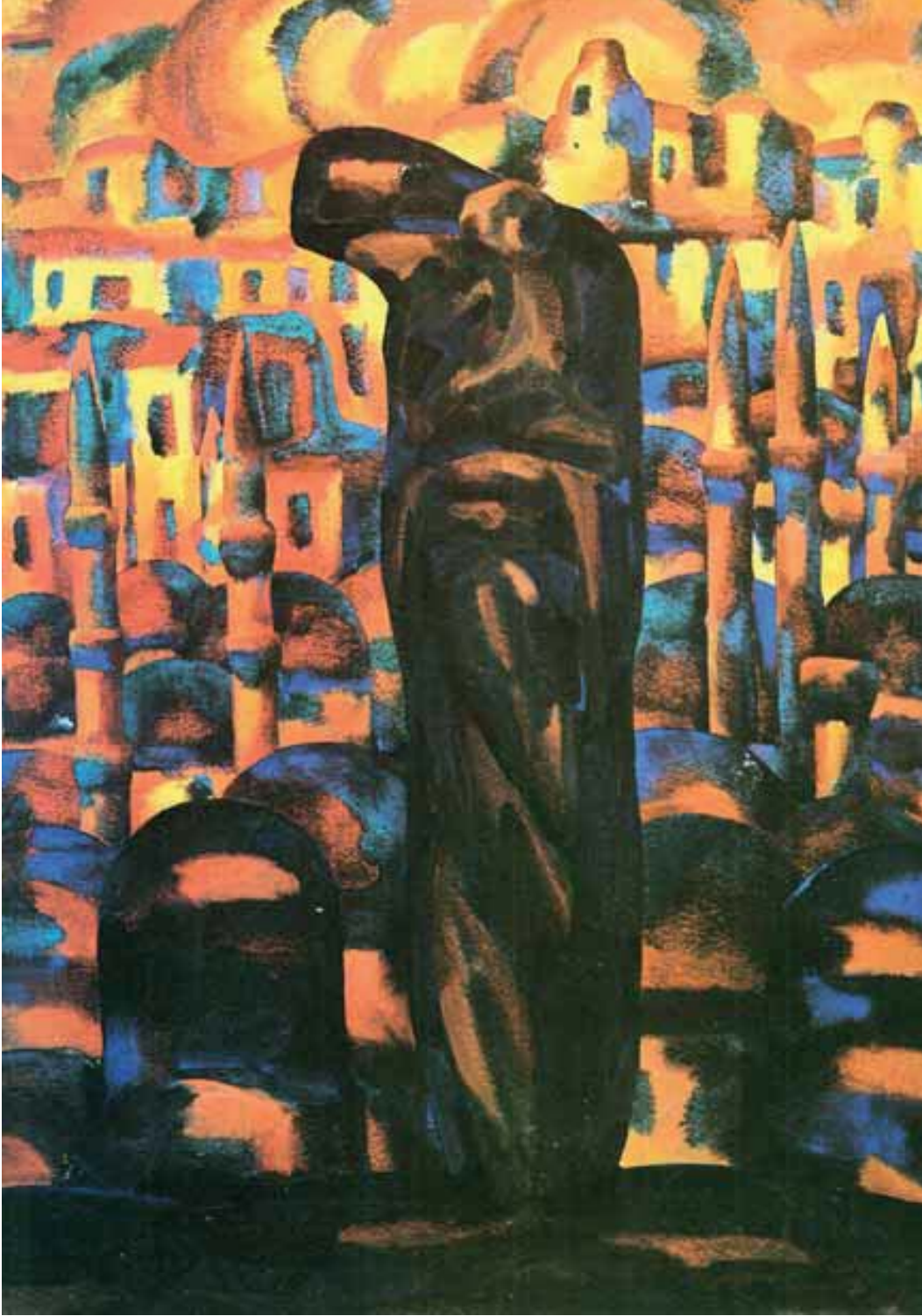

Vladimir Dimitrov Maystora (ressamın çizdiği kendi portresi)

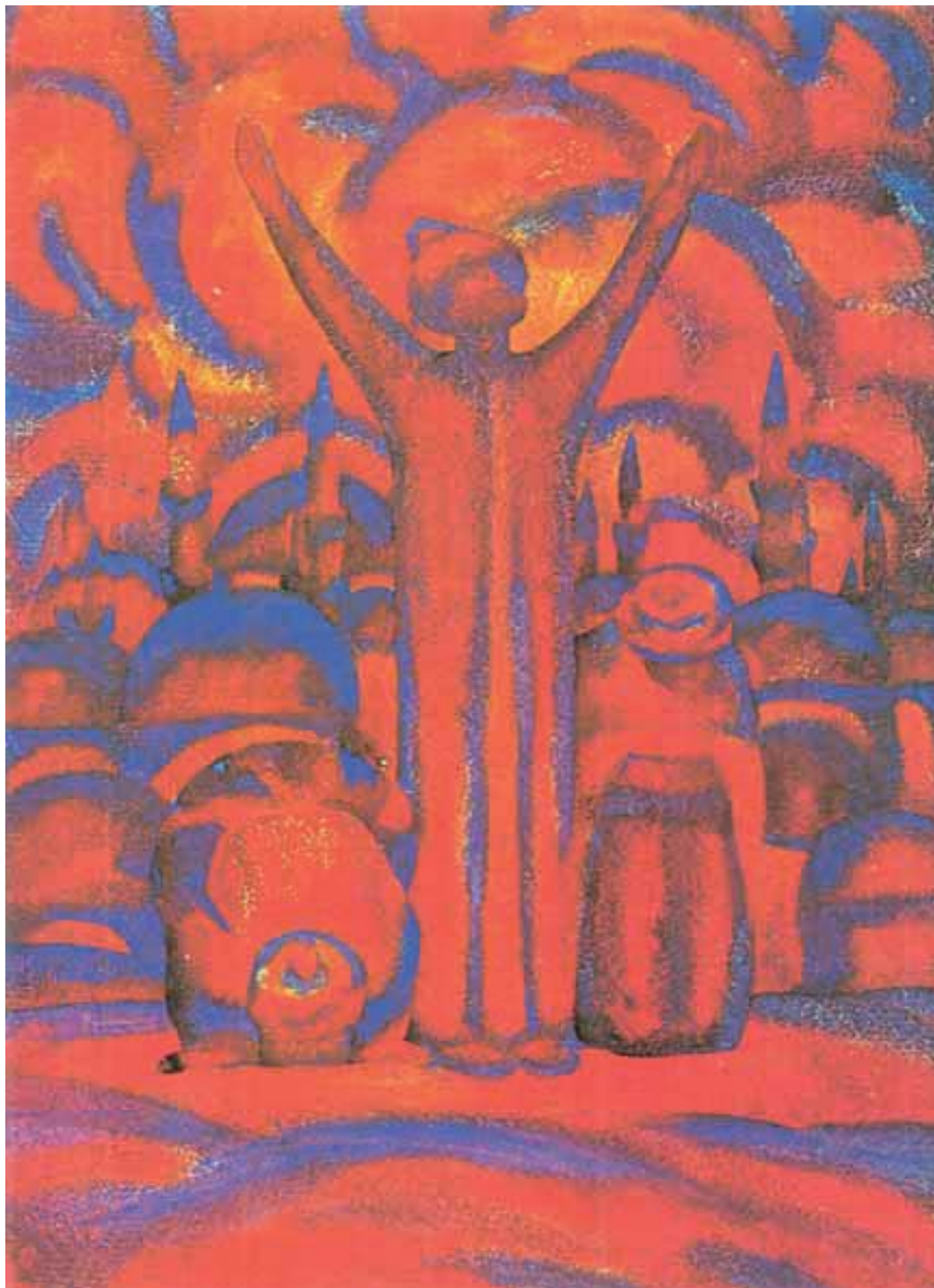
.....

4 Димитър Аврамов, *Майстора и неговото време* (София, 1989).

BULGAR RESSAMI VLADİMİR DİMİTROV MAYSTORA'NIN
RESİMLERİNDE OSMANLI İSTANBULU

Çocukla Kadın, 1927 (suluboya)

Hoca, 1927 (suluboya)

BULGAR RESSAMI VLADİMİR DİMİTROV MAYSTORA'NIN
RESİMLERİNDE OSMANLI İSTANBULU

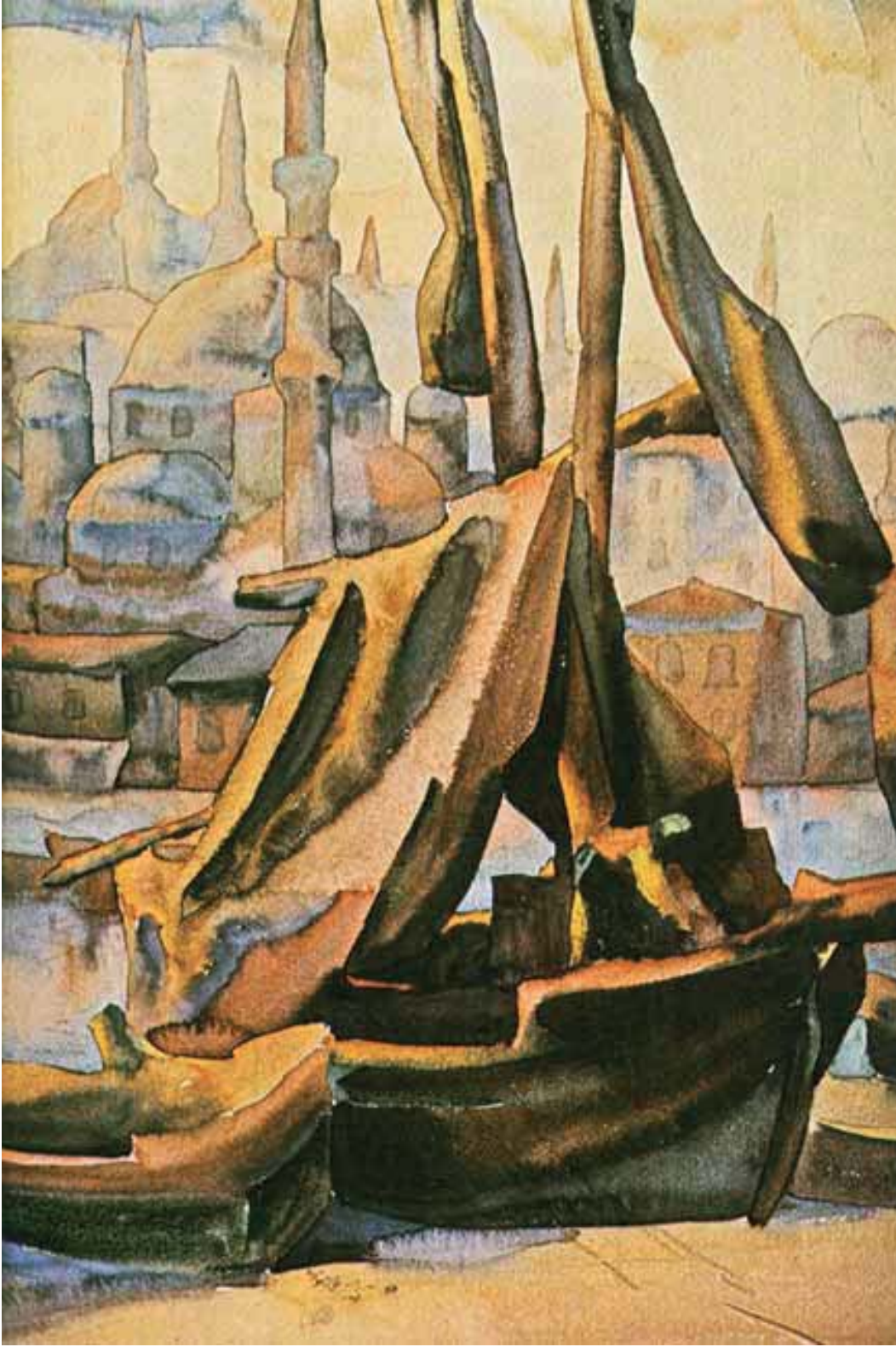

İstanbul Manzarası, 1926 (suluboya)

Kapalıçarşı, 1927 (suluboya)

BULGAR RESSAMI VLADİMİR DİMİTROV MAYSTORA'NIN
RESİMLERİNDE OSMANLI İSTANBULU

İskele, 1926 (suluboya)

Bir hoca, 1926 (grafik)

BULGAR RESSAMI VLADİMİR DİMİTROV MAYSTORA'NIN
RESİMLERİNDE OSMANLI İSTANBULU

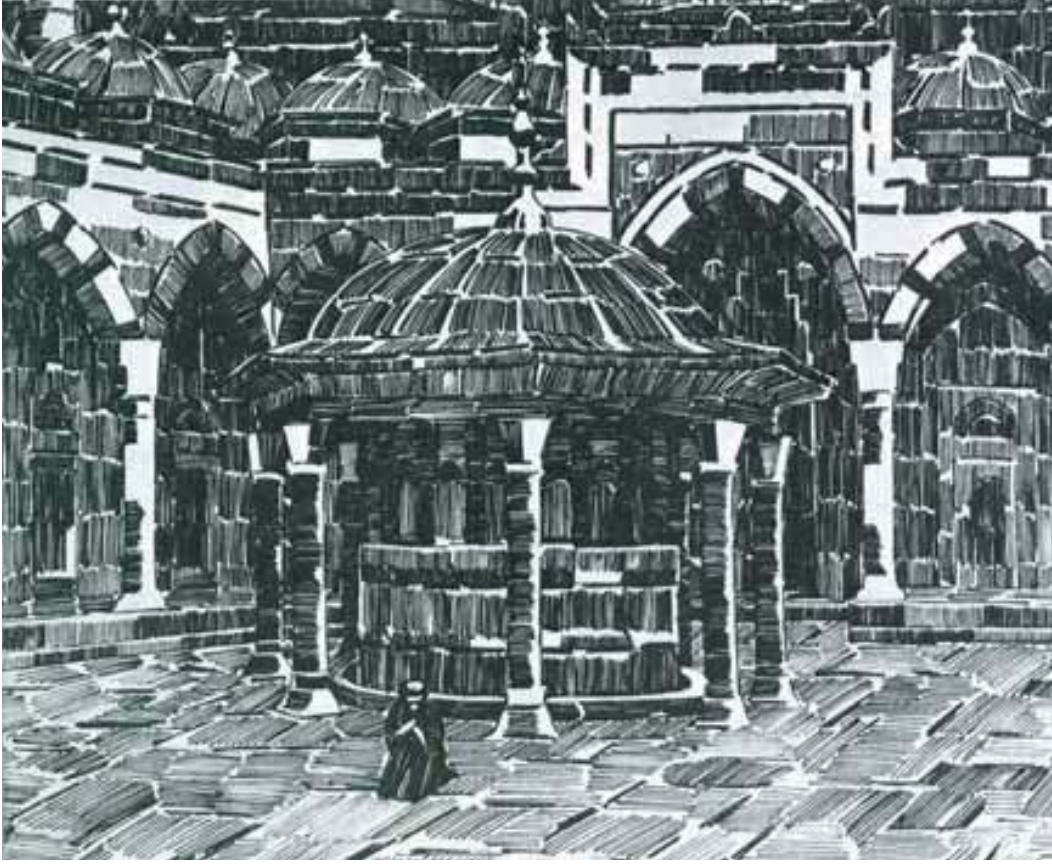

İstanbul'un civarları, 1926 (grafik)

Beyazıt Camii, 1926 (grafik)

BULGAR RESSAMI VLADİMİR DİMİTROV MAYSTORA'NIN
RESİMLERİNDE OSMANLI İSTANBULU

Cami avlusu, 1926 (grafik)

İskele, 1926 (grafik)

OSMANLI İSTANBULU IV

İstanbul manzarası, 1926 (grafik)

Bir caminin önü, 1926 (yağlıboya)

BULGAR RESSAMI VLADİMİR DİMİTROV MAYSTORA'NIN
RESİMLERİNDE OSMANLI İSTANBULU

Bir cami, 1926 (yağlıboya)